

Zaman, Postmodernizm, Türk Mitolojisi ve Yaratıcılık

Faruk ATALAYER

Yard.Doç.

Anadolu Üniversitesi

Güzel Sanatlar Fakültesi, İçmimarlık Bölümü

Öğretim Üyesi

"Her şey, her enerjisel, özdeksel gelişim bir öncenin sonucudur. Her sonuç ise, kendinden sonranın nedenidir. Hiçbir gelecek, ön nedenler olmaksızın oluşan bilinmezlik değildir. Ama gelişme ve gelecek, nedenlerle aynı olmamaktadır. Çünkü zaman, asla geriye dönerek, saparak kendi kendini yineleyen değildir."*

"ŞİMDİ", hem şu anın, hem de yaşanan çağın sorunsalıdır. Şimdi (bu an), salt gözlemleyen bilinç için vardır. İnsan için fark edildir. Zamanı "duyum-samadan yaşayanlar" için, şimdinin herhangi bir nesnelliği yoktur. Ama, "yaratıcı olmaklığı" isteyenler için "şimdi", belirsiz (müphem), "önsüz" (geçmişsiz) ve "geleceksiz" (sürdürebilirlik ve kalıcılık içermeyen) olamaz. Çünkü, şimdiyi felsefi, etik, ekonomik, sosyolojik ve fiziksel vs. olarak en nesnel, en gerçekçi kavrayıp yakalayanlar arasında ESTETİK NESNE-GÜZEL VARLIK üretener de yer almaktadır. Çünkü "şimdiye ilişkin tutum, duruş", ya "geçmişini yineledir/tekrarlayandır", ya da "geleceği içinde barındırandır."

Günümüzde, dünyaya klasik bir kapitalizm egemen değil. Dünyamızda, "Küreselleşme" denilen, popüler bir sempatiyle bezenmiş "post-emperyal bir ekonomik model", etkinliğini ve egemenliğini sürdürüyor. Küreselleşme, "borsa" aşamasına sıçrayan post-emperyal bir sistem. Küreselleşmenin, sanata, ahlaka, kültüre, inançlara, felsefeye, sosyolojik yaşamın tüm alanlarına yansıyan "özü" ise, POSTMODERNİTEDİR. Günümüzün, şimdinin, "hükümrandır", gerçekliğidir. (Kendine 'ilerici-demokrat, sosyalist' diyen aydınların, kariyer uğruna akademisyenlerin bile savunur duruma geldiği emperyal kültür oluşum-

*Faruk ATALAYER. Yaratıcılık ve Zaman. Tasarım Teorisi Ders Notları. 1998. ESKİŞEHİR

dur.) Ama, Postmodernizm asıl olarak da şimdinin, günümüzün ANA ÇELİŞKİSİNİ oluşturan "durumdur." Sanallık güçleriyle, kendini sonsuz "ilan eden", programları ve bilgiyi üretici güç sayarak "tarihi ve sanatı sonlanmış" sayan anlayış, zamanın ve insanlığın temel çatışmasıdır. (Bu öznel geçmişsizlik ve geleceksizlik yargısına karşın, her başlangıç bitmekte, tükenip, yıkılmaktadır. Yani Postmodernizm etkinleştikçe, kuşku duyulmayacak bir diyalektik süreçle, çürüme ve dağılması da hızlanmış durumdadır..)

Toplumlarda "yaratıcı-ilerici-gerçek sanat", daima egemenlikle çatışan güç olmuştur. Her sanat ürünü, kendi zamanının gerçekliğidir. Güzel nesne, yapıt, zamandır, zamanın taşıyıcısıdır. Sanatın bu cevval gücünü kırmak için; zamanla olan "somut, değiştirici ve ilerletici" bağlarını koparıp, saptırmak gerekmektedir. Geçmişin metafizik ideolojileri ve Cemaat kültürü yazgıcılığa/kaderciliğe oturtulmuş "zahiri-boş" zaman anlayışlarıyla bunu kotarmaya çalışmışlardır. Ama günümüzde "geçmiş bitmiş, tükenmiş, geleceği tasarlanamaz, bilinemez" ilan eden Postmodernizm, yaratıcılığın zamanla olan bütünlüğünü "hiçleştirip, biten ve geleceği olmayan bir sanal zaman" biteviyeliğine ve saltıklığına/mutlaklığına sokmuştur. Bu kapsamda, sanatın, yaratıcılığın ana sorunsallarından biri de zamandır, zamana ilişkin "öznenin duruşudur."

1- Zamanın Diyalektiği

"Zamanı okumak, zamanı bilmek, zamanı gelmek, zamanı kullanmak, zamanı geçirmek. Acımasız zaman, kişisel zaman, ortak zaman, kör zaman. Zamanın yolu, zamanın gücü, zamanın şaşmazlığı, zamanın kırılması, zamanın akması, zamanın aynası. Zamanının ilki, zamanının duygusu, zamanının popüleri, zamanının yansıtıcısı" vs. vs. zamana ilişkin insani algılamalar, yargılar ve anlamlandırmalardır. Ama asla zamanın "enerjisel gerçekliğinin kendisi" değildirler. Zaman insan olsa da, olmasa da evreni kapatan, kucaklayan "uzayın dördüncü boyutu" olan bir enerjidir.

Uzay-zaman boyutuyla, evrende varolan hiçbir şey "insana görüldüğü" gibi değildir. İnsanın yaptığı ölçmeler, ölçümlenmeler, gözlemler, yorumlar, insana göredir, görecelidir. (Rölatiftir.) İnsani hiçbir bilgi, gerçeğin tıpkısı, aynısı olamaz. Çünkü, bir şimdide gözlemlenip-deneylenen, "o an bitmiş olanın, geçmişte kalanın" verilerini, bilgisini insani olanaklara göre yansıtır. Yani, enerjinin tüm durumlarını kapsayan zaman ve onun "kesintisiz ve tek yönlü akışı", rastlantısal gelişimin ana belirleyicisidir.

Aristo'dan Newton'a kadar süren, "saltık/mutlak olduğuna inanılan inançsal, sosyal, felsefi ve bilimsel değerler", Einstein'ın "genel ve özel görecelik" yasalarını bulması ile bozulup, sarsılmıştır. (Einstein, uzay-zamana ilişkin bu bilimsel keşfi sonunda, <Beni başıyla ey büyük Newton> diyerek, göreceliğin evrensel gerçeğini dile getirmiştir.) Tüm dinlerin dünyayı merkez sayan mo-

delleri, Kopernik ve Galile'nin güneşi merkez alan sistemleri, görecelik yasaları ile yıkılmıştır. Görecelik yasalarına göre, "dünya ve güneş evrende özel bir konuma sahip değildir." Şeylerin durumlarını, "evrensel hız/hareket ve cisimlerin birbirlerine göre olan konumları" belirlemektedir. Görecelik yasaları; "evrende ışık hızından başka hiçbir gerçekliğin saltık büyüklüğe sahip olmadığı ve her kütle/büyüklüğün uzay-zamana göre göreceli olduğunu" kanıtlar. Yani, ışık hızına yaklaşan her şeyin, dünyadaki şeylere göre DAHA AZ ZAMAN GEÇİRMESİ gerçekliğidir. (Daha az yaşlanmasıdır.) Bu ise, Newton gibi, "saltıklığı, tanrısal güce bağlama" anlayışlarının sonudur. Çünkü, Einstein'ın formüle ettiği genel görelilik, "hızın zaman içindeki değişim miktarını ölçen, ivme ve kütle çekiminin birbirlerine eşdeğer olduğu, yani ($M=C^2$)" yasasıdır. Özel görelilik ise, "uzay-zaman yapısının dört boyutluluğunu (hareket belirler) ve bunun koordinatlarla çözümünü" yasalastırır. Kuantum fiziği ve görelilik yasaları, uzay/zamanın tek yönlü işleyişine ve hızla insanın müdahale edebileceğini, yararlanabileceğini, kullanabileceğini gösterir. Bu ise insan için, düşünce, duygu, bilgi kullanımında, zamanı anlama ve daha ilerisini tasarlama olanağıdır. Ya da "saltık ve değişmez" olan iddialara "bağlanma, aitleşme ve kullaşma" kabuğunun kırılışı, Postmodernist kültürün "monomanik" boyutta savladığı "şimdiyi tek ve değişmez gerçek sayan" metafizikliğini aşmadır. Kuantum fiziğine göre, parçacıklar hem "tanecik", hem de "dalga karakteri" göstermektedir. Belirsizlik yasası (Parçacığın konumu ve hızı aynı anda belirlenemez.), sanat ve tasarımda "bilinemez-cilik" hiçleştirilmesini değil, tem tersine eylemleştirme ve değiştirme anlayışını tetikler. Çünkü zaman "geçmiş" olarak "değiştirilemez", ama gelecek "göreceli olarak her şeye açıktır." Şimdi; "olan, bu an gerçekleşendir." Yani, "olan", gelişmeler sonunda şimdiyi oluşturan; "geçmişe bağlı olarak gerçekleşen, meydana gelen" olduğu için, KENDİ İÇİNDE TUTARLI olandır. "Kendi içinde tutarlılık kazanmış her şey, "anında" geçmiş olur ki" bu "değiştirilemeyene dönüşmedir." (Zaman geriye dönmez, geçmiş değiştirilemez.) Ama "geçmişleşen şimdilerdeki her tutarlı oluşum, nesnelleşme, varlıklaşıma, antienropik paketlenme," geleceğe ilişkin pek çok "ipucu, veri, bilgi" verir. Geleceğe ilişkin her değişme, her farklılaşma; eskinin bilgisinden edinilmiş BİR ADIM İLE başlar. "Geçmiş yoksa, şimdi de yoktur. Geçmiş, şimdi, gelecek, insanın bilinciyle ayırt ettiği, zaman enerjisinin üç boyutunu oluşturan birliktir. Zaman, bu parçaları ile bir bütündür."

Toplumsal egemenliğin rolünü giydirdiği her "sosyal ben" daima "geçmişin şimdileştirilmesidir." Arınmış, özgürleşmiş, yalınlığa ulaşmış her "estetik ben" geleceğe açık olan, şimdiyi "geleceğe dönük şimdi olarak yaşayan bendir." O zamanla özdeşleşmiş, "zamanın üç boyutunu da yakalamış, zamanlaşmış bendir." Umut, iddia, niyet, ütopya, erek, değiştirme, müdahale: "gelecek" demektir. Halbuki, istekler, özlemler, duygular, "sosyal-sıradan

bende", daima "geçmişin yinelenmelerini" içermektedir. Bu kapsamda, zamana ilişkin duruş, tutum, yaratıcılığı belirleyen temel öğelerden birisi olmaktadır.

"Kişisel zaman, ben zamanı", mekana bağlı insani bir algılamadır. Beyin koşullanmaları ve güdülemeleri ile güne, güneşe bağlı tanımlamalardır. Her istek, özlem, niyet, süreç olarak zamanı, dünya zamanını yansıtır. Ama evrensel zaman enerjisi ve boyutuna, kalıcı ve sürdürülebilir bir "ben özgürleşmesine, bilincine" ulaşabilir. Zaman katksız, bozulmamış bir enerjidir. Ona çıkar, yarar, sömürü veya kulluk psikolojisi ile değil, ARI, DURU BİR ZİHİN HIZIYLA ulaşılır. (Hız arttıkça zaman daha somut olarak algılanıp, yaşanılan olur.) Özgürleşmiş bir ben için, isteğin, özlemin, niyetin evrensel zamana bağlı yaşanışı, oluşumları ve işleyişleri çok farklıdır. (Sürdürebilirlik ve kalıcılık, ölümünün ölümsüzleşmesini sağlayan, evrensel zamanla özdeşleşme gerçekliğidir.) Hiçbir "sıradan, normal beyin" zihinsel olarak bildiklerinin ötesine, ilerisine gidemez. Düşlemleri, düşleri, imleri, imgeleme ve imlemeleri, "bildikleri ile sınırlıdır." Çünkü beyinsel birikimleri, denetli ve ezberletilmiş "geçmiş zamanın bilgileridir." (Tüketerek yaşamının zorunluluğudur.) Özgürleşmiş, arınmış, yalınlaşmış "estetik ben" ise; geçmişe donmuş zihin yapısını, ben zamanını aşarak evrensel zaman enerjisiyle bütünleşip, kalıcılık ve sürdürülebilirlik kazanmış bendir. (Salt estetik meditasyon bile, dünyevi zamanın sınırları dışına çıkışın bir yoludur.) Işık nasıl zamanla özdeş ve zamanla birlikte var ise; her şey gibi zamanın egemenliğinde olan yaratıcı beyin/zihin, ESTETİK BİR HIZ kazanınca, "zamanda kalıcı" (eskimeyen) ve "yaşlanmayan" (tüketilemeyen) olur.

Aristo'ya göre, "saltık/mutlak, kendisinin de nedenidir." (Ya da mutlak olan, her şeyin nedenidir.) tüm tek tanrılı dinlerin benimsediği bu anlayış, evrensel uzay-zamanın "yok sayılarak" kanıtı olmayan bir öte dünyanın "sahicileştirilmesi inancıdır." (Bu dünyadaki yaşam boş ve hiçtir. Öteki dünyadaki yaşam, hiç yaşanılmayan, bitmeyen, sonsuz olan, asıl yaşamın varolduğuna inanmadır.) Böylece, insanlar "şimdi ve geleceği yazgı olarak yaşayan", müdahale edilemeyen, değiştirilemeyen, sanal/zahiri bir zaman anlayışına mahkum edilmiş olur. Değişmez kalıplara, ölçülere dayanan bu anlayış, yaratıcılığın ana engelleyicilerinden birini oluşturur. Halbuki zaman, "sonsuz rastlantılıklara açık", evrenin nesnel bir gerçekliğidir. Donup kalmaya, "kullaşmaya", kesintisiz olarak "geçmiş tüketmeye" değil, tam tersine "eylemleşmeye, bilmeye, değiştirmeye yol verendir."

Hiçbir "saltık/mutlaklık" esaslı inanç, ne enerjiye, ne ışığa, ne de uzay-zaman gerçekliklerine uymaz. Tersine tüm metafizik inançlar, ışığı, enerjiyi, uzay ve zamanı "kendi anlayışına uydurmaya" çalışır. "Başlangıçsız" (Ezel, uzay-zaman ve mekan ötesi.) olarak niteledikleri zahiri bir zamanı, bitişli soyutlaması (Kıyamet ile son bulan, ebedi zamanın başlangıcı.) ile, zihinlere kazı-

arak, yaratıcı oluşların yollarını sıkıca tıkarlar. Bu açıdan, zamana ilişkin nesnel bir "duruş-tutum geliştirmek", zorlu bir "yıkım ve yeniden yapılanış" gerekli kılar. Zamana, kaba da olsa bir benzetme ile "acımasızdır" denilebilir. Bu "zamanın geri döndürülemez" işleyiş gerçekliğini ve daima, şaşmaksızın ileriye, geleceğe akışını niteler. Bu katı ve kati değişmez gerçeklik için, "dünyevi veya uhrevi, ebedi zamana uyumlanmak" değil, gerçek zamanla "çatışıp-çelişmek" gerekir. Onunla yüzleşmeyen, onu "aşamaz, geleceğe kalamaz."

2- Zaman ve Yaratıcı Özne

Evrenin en karmaşık gelişmelerinde, değişme ve dönüşmelerinde, (genel olarak partikül boyutundan kütelere kadar), "zamana bağlı, zamanın içinde ve zamanı içinde taşıyan" çok "yalın bir öz"; işlev görmekte ve işlem yapmaktadır. Gözlemleyen, arayan, merak eden, deneyen için (Ki bu süreçtir, gelişime açık olan zamanı yaşamadır.) her doğal-yapay oluşum, her gelişme ve her sorun (Zamana bağlı olarak vardır ve zamanla paralel gelişir.); "çözümüne olanak sağlayan" yalın özü yakalamakla, o "arı-basit-sade" öze inebilmekle bulunup-bilinmekte, insanlık kültürüne katılmaktadır. Bu da, öznenin, zamana ilişkin duruşu ve tutumuna dayanmaktadır. Zihinsel hızla, "aşkın duyumsama, görme, düşünmeyle", evrensel zaman açılımlarına ulaşmak, olası mı?

Bilmeye, bulmaya, sorun çözmede; "düş sefası, zevki gezintisi-pikniği" yapılarak değil, "düş deneyleri, imgelem sınamaları" yapılarak, gerçeğin, bilginin yalın özünü yakalamaya girişmek, ancak esnek ve estetik zekanın becerileri ile olasıdır. Ama her deneyim, her sınama, değişim ve gelişimleri yaşayarak izleme, zamanın içine girmeye olasıdır. Bu, geçmiş bilgileri yineleyen, senelerce aynı, sabit kurguyu sürdüren, sıradan, geleneksel "düşün içinde eriyip, kaybolmak", zevk alıp, doyum sağlamak "sapaklığı" değildir. Hem düşü, imgelemi, imlemi kurmak, canlandırmak, hem de düşün, imgelemin dışında kalıp, "gözlemleyen" olabilmek... Bu ışık hızıyla yer, yön, konum değiştirmedir. Bu zamana dokunmadır. Bunu bir bulma, yaratma yöntemi olarak kullanabilmektir. Newton'un kafasına hiç elma düşmedi. Onu bir düşlem, bir imgelem tasarımı olarak zihninde kurdu, yaşadı. Einstein, hiçbir zaman bir ışık demetinin içinde yol almadı. Ama bunu defalarca zihninde denedi, sınavı. Einstein, damdan hiç düşmedi. Ama düşme anını defalarca imgelem dünyasında canlandırıp, saniye saniye, an an olanları zihninde yaşadı, sınavı, inceledi ve ünlü "MC kare" formülüne ulaştı. <"Görününce perdelenen öteyi, özü görebilmeyi", kazanmak gerek. "Hamdım, piştim, oldum'a ulaşmak gerek."> (Hamlıktan olmaya uzanan yol bir süreçtir. Zamana bağlı, zamanla özdeş bir değişme ve gelişmenin yansımasıdır. Özel bir özne varoluşu geliştirmedir.) Toplumsal ortak benlik edinmiş olanlar ve bunları "değiş-

mez ve kutsal" kalıplar olarak özümsemiş beyinler için, değişme ve gelişme (Ki bu zamandır, zamanın evrensel gerçekliğidir.), asla olası değildir. Çünkü gözlemleyen, deneyen, edinen, her şeye, "sorunlara" daima edindiği gözlükle bakacaktır. "Sosyal-normal ben", hiçbir zaman, "yalınlığı" ne duyumsar, ne de fark edebilir. Güdülenme ve koşullanmaları ile bir şey olan, normal olan, herkes gibi olan birinin, bambaşka, farklı bir "duyuş, görüş, biliş, tasarlayış" beynine sahip olması olanaksızdır. Rastlantısal "bulmalar-icatlar" ise, "sürdürülebilirlik" (yaşama boyunca devam eden üretmenin kesin-tisizliğini) içermediği için, iz bile bırakmayacaktır. Çünkü o, "şimdiyi geçmişin değişmez bilgileriyle" yaşayandır. Yüz yüze bir eğitimle, arınma sürecinden geçip, zihinsel hız yeteneklerine ulaşmayandır. Yaratıcı estetik yaşam için, "herhangi bir normal, toplumsal-sosyal insanın beyin biçimlenmesi" ve düzeniği asla yeterli değildir. Normal ortalama "sosyal kafaninkine" benzemeyen, arınmış, hızlanmış bir beyin işleyiş ve kullanışı, zamanın değişkenliklerine ve rastlantısallıklarına ulaşabilmek ve "yaratıcı bir sürdürülebilirlik" kotarabilmek için elzemdir. Bu gerçeklik bile, yaratıcı bir kişilik oluşumunda: düşünce yöntemini (mantığını) değiştirmekten "Beyin Sporlarına" (Nöronbik), bellek bakımı ve egzersizlerinden "görmeyi öğrenmeye", sinaptik bağlantıları artırmaktan "Buluş Tekniklerini" edinmeye, özellikle estetik bireysel meditasyondan "ezoteriklik ilkelerine" kadar, "kendiyi" yönelik zamanla özdeşmiş emek ve çabanın ne kertede gerekli olduğunu göstermektedir. <"Ama, bazı insanlar için omirilik yeterli olmaktadır."> (Einstein)

Yaratıcı-estetik zekanın en tipik göstergelerinden birisi de; zamanının akışkanlığını yaşayıp, izleme olanağını veren; "İmgelem Sınamaları" zenginliği ve yoğunluğudur. Düş kurma, düşü zihinde üç boyutlu canlandırma, imgelem öğelerini tek tek, aşama aşama izleme, gözlemleyip yargılamadır... "Gözlemleyen kendiyi" gözlemleyebilmedir. Sıradan, normal insanların açlık ve doyumsuzluklarını giderdikleri, aynı "takıntıya" ait biteviye yinelemeler içeren düş kurma ya da "imgeleme dalma" (hayale, hülyaya dalma, üretken olmayan, salt duygusal doyum sağlayan, zaman geçirme ve zaman öldürme tiryakiliği) çarpıklıkları, sapkınlıkları, asla yaratıcı, buluşçu "İmgelem Sınamalarıyla" aynı değildir. <"Gönül göçüyle ona varam, pervane olup özünde dönem.">

Nesnel bilgi, her açıdan bir "şimdide" oluşmuş, insana göre gerçeğin yalın özüdür. Duyular yoluyla insan, gerçeğe ilişkin verileri; izler, kopyalar, edinir. Bunları anlamlandırmak, yerli yerine oturtmak, gerçeklerle örtüştürmek; bulmak ve çözmektir. Matematiksel bir dile indirgenebilecek "yalınlık", gerçeğin, zamanla işleyen varlık nedenidir. Ama, toplumsal ortak ruhtan, kültürden büyük paylar almış normal insanın; anlama, kavrama, yargılama ve vargılama işlemleri, asla "tarafsız" olmamaktadır. Kalıpları aşmak, yalınlaşmanın ana adımıdır. Yalın gerçekliklere ulaşmak, hem estetik-esnek bir ze-

ka gerektirir, hem özel zihin becerileri, imgelem deneyimleri, hem de ısrarlı, kararlı çalışma, çaba gerektirir. Geçmiş şimdije taşıyan ve olduğu gibi kullanılan, edinilmiş bilgileri "tüketme"; yap-bozculuktan öte gitmeyen, tam deyimi ile "lafı güzaf" çapında, "kopyacılıktır, tasarım işçiliğidir." Arada bir sanatçı-tasarımcı olunmaz. Yaratıcı kişiliği evrensel ve ölümsüz yapan, bir yaşam biçimi olarak, (tüm zamanlarda-yaşam boyu), bilgi üretme ve sunmadaki "sürdürülebilirlik" özelliğidir. "Kalıcılık" (geleceğe kalma), zamanda donma ile değil, değişme ve gelişmeyle kazanılır. <"Kendini vermeden aldın mı, alanı gördün mü?"> Yani <Evren, bir bilinç varlığı gibi, "yalın olmak için yalın olan", zorlamalı yapaylık değildir. Onun özü, onun gerçeği, ta "zerresine" kadar, saf bir yalınlıktır. Doğa ve onun bir insanca yansıması olan "estetik güzellik", evrenin bu gerçekliğinden "muaf" değildir. Bilginin zamana ilişkin doğasının anlayıp, kavrayamayan, taklit ve kopyadan öte gidememektedir.">(ATALAYER. Age. 1998) Yalın olmak, özellikle kişilik ögesi ve niteliği olarak, kültür dünyamızda pek "popülerdir." Doğrusu ve eğrisi ile, getirisi olan bir özellik olarak, salt biçimsel düzeyde kabul görmektedir. Ama her "yalın olan, yaratıcı olan" anlamına gelmemektedir. Tasarım gerçeklikleri ve güzellik değerlerinin, "kişilik özellikleriyle" üst üste çakışması, ne gereklidir ne de belirleyicidir. Önemli ve temel olan, yalın olanı anlama, bulma ve sunma niteliğinin, sanatçı-tasarımcı kişiliğin odağında "cevher" güce dönüşmüş olmasıdır. Bu geçmişin yinelenmelerine dayanan "fosilleşmiş şimdiciliği" aşma, ardıl gelişimleri içeren "süreç-zaman" diyalektiğini yaşamının bir niteliği durumuna getirmedir. Yani bilginin, güzelliğin, evrensel gerçekliklerin yalın özünü görebilmek, en önemlisi yakalayıp yansıtabilmektir. "Ete kemiğe büründüm, Yunus diye göründüm." (Bu zorlu, uzun bir bireysel değişim ve gelişimin anlatımıdır. Bu kadere bağlı olmayan bir kendi oluş sürecinin nitelenmesidir.)

3- Zaman ve Postmodernizm

Postmodernist zaman tanımı, "bilimsel bir kılıfla" yapılan yorumlamaya dayanmaktadır. Kuantum fiziğinin "kestirilemezlik ve rastlantısallık" yasalarını kullanarak, "gelecek kaygısının, tasarımının, kurgusunun asla yapılamayacağı, olasılık dışı olduğunu" ilan eder. Geçmiş ise "zamanın geri döndürülemezliğine" bağlı olarak "bitmiş-yok olmuş" sayar. Postmodernizm için saltık/mutlak bir "şimdi" anlayışı vardır. Postmodernizm için, tek ve geçerli zaman niteliği, "geçmişe dönüştüğü anda biten" ve "geleceği olmayan" bir "şimdidir." (Son yılların anlık şovlar olarak ortaya çıkmış Happenings, Art Povera, Body Art, Performance, Enstelasyon vs. gibi, sanat akımları, bu felsefenin yansımasıdır. Çoğu kurmaca olmadan, tasarlamadan oluşturulduğu iddia edilse de, araştırma ve hazırlıklarla yapıldığı, bitti denilen geçmiş kurgulamalarla oluşturulduğu, artık bilinen bir gerçektir. Geleceği yok saymalarına karşın, fotoğraftan, filme, TV yayınlarından dijital kayıtlara kadar, görüntü nakilleri ise, Postmodernizmin kendi fel-

sefesini, kendisini çürütüp deldiğinin kanıtlarıdır.) Ama asıl Postmodernizmin "kaypak yüzünü", zamana ilişkin EZEL (Başlangıcı olmayan zaman.) ve EBET (Tanrıdan başka kimsenin bilmediği insanlığın bitiş zamanı.) ile ilişkili eklettik aktarmacılığında, kopyacılığında görünmektedir.

Postmodernizm, "insandan soyutladı" bilgiyi, doğrudan "üretici güç" sayar. "Kendisi için güç" durumuna gelen bilginin, "gelecekte bir gün" (Ebedin bir anında.), insanlığın başına bela olacağını, "kıyamet ve mahşerin" (İnsanlık sonunun.) ileri teknoloji ürünü makinelerin saldırlarıyla yaşanacağını, roman, hikaye, resim, film ve akademik tezlerle, bir "kader" olarak insanlığa sürekli pompalamaktadır. Cemaat kültürü yadigarı "insanlığın sonu" (Kıyamet) anlayışının, (klasik emperyalizmin de kullandığı) böyle teknolojik korkutmaca avadanlıklarıyla işlenmesi, insanları sindirip, köleleştirmek içindir. "Dünyanın sonu, insanlığın sonu, tarihin sonu, sanatın sonu" gibi (ki bu değişmezlik içeren, yazgıcılık/kadercilik anlayışının tipikliği olan) savlar, "gelecek bilinemez felsefesini" savunan Postmodernizmin, zaman konusunda kendisiyle çeliştiği ana noktalardan birisidir. "Geçmiş bitmiş, tükenmiş, geleceğe yansımayan ve geleceği belirlemeyen" olarak niteleyen Postmodernizm, geçmişin her ürününü, değerini, inancını "çala kalem ve eklettik bir yapıda kullanılarak", yine kendisiyle çelişmektedir. Postmodern kültür, bu söylemlerini eski, "kadim" kültürlerde ve özellikle "Cemaat" kültüründe, "kader-mahşer" esaslı zaman felsefesi olarak bulur. Bunları hem kendi egemenliğini sürdürmek, hem de insanları "anlık yaşayan, günü kovalayan" (bağımlı olan, kullanıp, köleleşen) birliğe çevirmek" için, ince sanal donatılarıyla yineleyip durur... YAZGI/KADER: "ezelden ebede" kadar, olmuş ve olacak şeylerin, zamanının, yerinin ve nasıl olacağını (İnsanlar tarafından bilinemeyeceği.) ve bunun ezelde yaratıcı tarafından "değişmemek üzere" programlanıp, "takdir" ve "irade" olarak "buyruklaştırıldığına" inanmadır. Yazgı/kader; bir bilici, koyucu, tasarlayıcı tarafından, olanların ve olacakların kararlaştırılmış olması ve varlığın buna uygun bir "rota" (hiç sapmayan bir yol, süreç) izlemesidir. KAZA ise: (Hüküm- eylemek, hüküm-olmuş, icap.) yaratıcı tarafından, EZELDE BİLİNEN ve takdir edilen şeylerin zamanı ve yeri geldiğinde olması, gerçekleşmesidir. KADERE ve KAZAYA İMAN: iyi-kötü, hayır-şer, doğruluk-fenalık, başarılı-başarısız, zengin-fakir, vs. vs. her ne varsa, oluyorsa, olmuşsa "ilahi bir takdire" göre oluştuğuna (Tecelli ettiğine.) inanmaktır. Bu anlayışlar, evrensel bir zamanın değil, "insanların sınıp-sınava sokulduğu bir bilinemez, anlaşılamaz, sorgulanamaz metafizik zamanı" içerir. Yapılacak tek şey, buyruk olan ödev ve görevleri yerine getirmektir. İnsanlar, tasarladıkları şey için güç, kuvvet sarf ederler ama, ancak "ilahi takdir" isterse "fiil" olabilir, gerçekleşebilir. "Fiillerin" yaratıcısı, asla "kul" (Cüzzi irade sahibi insan.) olmadığından TEFVİZ de (Yani kulun yaratmış olması da.) olanaksızdır... Yaşanılan "zahiri" alemde, böyle bir şey olamaz... Bilim (ilim) bile MA-

LUMA (Yani tanrının bilgisine, bildiğine, yazdığına.) TABİDİR. (Aittir, bağlıdır.) Örneğin, güneş doğar "tesbitinde", güneşin "tesbit" edilen anda doğması, "bilgiden" dolayı değildir. Güneş, "takdir edildiği" için doğmaktadır. "İlahi hıfızda, her şeyin geçmişi ve geleceği bulunmaktadır. Film çekilip bitmiştir. Seyredilmemiş kareler gelecektir. Geçmişin bilgisi, insanın hafızasına verilmemiştir." diyerek zamana ve yaşama müdahale edilemeyeceğini, bunların asla değişmeyeceğini, bunun değişmezliğini, saltıklığını/mutlaklığını aşılabilir Postmodernizm için, zamanın dolaylı bitmişliği (geçmiş ve geleceği yok sayan şimdici saltık zaman), estetiğin, sanatın-tasarımın, tarihin bitmişliğidir. (Estetik yaratıcılıktan ve sanat yapısından ayrılan tuhaf bir anlayıştır bu.) "Anti-estetik" denilen bu tutum, kaçınılmaz olarak "çocuksuluğa, kiçe, delirelere, eğlence ve oyuna" dönüşür. Estetik yaratıcılığın yerini, her tür ilkelik, paranoyalar, oyun ve oyuncaklar" vs doldurur. "Ayrıntılılık, incelik, duyarlılık, sürdürülebilirlik, kalıcılık, etkili-değiştirici bildirimcilik" vs. gibi evrensel her değer, Postmodernizm için bitmiştir, sonlanmıştır. "İmaj ve vizyon", şimdinin tek gerçekliği sayılmaktadır. Kadercilik, şimdiye entegre edilmiş, küreselleşme dünyasının BORSA BİLİNMEZLİĞİDİR. Parayı yatır, oyna, satın al, "KISMETİN" varsa, şansın varsa kazanırsın. Şimdi, servete, kardır.

Her iki kültürde de, ZAMANIN VE YAŞAMIN GERÇEKLERİNDEN, NESNELİĞİNDEN KOPUŞ vardır. "İleri farklı, değişik, özgün, iddialı tasarlama, katılma, yapma" yaratımı söz konusu değildir. Kendi kendini "yineleme" temeldir. Biri, sanal, düşsel bir dünya ve yapay çelişkiler yaratır ve inandırır. Diğeri, varolanı, doğayı "zahiri , hayal" sayar. Her ikisinde de bilginin kullanımı, "yaşam dışı" şeylere ilişkindir. Her ikisinde de üretme, "yap bozlarla, yinelemelerle ve eklemecilikle" sınırlıdır. Her ikisi de "sanal-zahiri, soyut bilgi için yaşamayı" esas, temel tutum sayar. Her ikisi de, evrensel yaratıcılığa karşıdır. Beyin merkezlerini sabitleyip, sınırlama ve kendisi dışında hiçbir değer ve ölçüte izin vermeme, beyni sanal "aleme" tiryaki etme; aslında gerçek estetik yaratıcılığı yok etmedir.

"Geleneksel-çağdaş, çağdaşlık-çağcılık, gelecek(umut)-geçmiş(fosil)", estetik nesnenin, sanat yapıtının özünü belirleyen ana niteliklerdendir. Postmodernist kültür, zamana ilişkin temel ikilemleri ile günümüzü çıkmazlara sokar. Postmodernist anlayışta, estetik değerler ve yaratıcılık için "olumlama ve olurluluk" yoktur. Çağdaşlık-çağcılık kavramları ve gerçekliği, şimdici Postmodernitenin sorunu değildir. Postmodernizm geçmişle "bağını koparmış" görünür. Ama pasaportlarından makalelerine-kitaplarına, happeninglerden sinemaya, dijital program ve internet belleklerinden fotoğraflara kadar, geçmişte ürettiği her şeyi defalarca kullanır. (Hatta öğretir. Öğretme, her kapsamda geçmiş yinelemedir, taktittir.) Ya da kullandığı her şey, her bilgi geçmişin verileridir. Bu gelenekselliğin yaptığı gibi, "geçmişe bir öykünme" değil, talancı bir "geçmiş eklektikliğidir." Postmodernizm, "gelecek bilinemez" der

ama bilginin, teknolojinin programları ile sınırlı, "kendi içinde sabit, donmuş bir gelecek yaratır." Bilgisayar programlarından, internet kanallarına kadar, insanlığı uymaya zorladığı ve anında denetlediği bir gelecek tasarımına mahkum eder. Umut, her anlamda geleceğe ilişkin bir tasarımın "oluş beklentisidir." Postmodernizm için "umut" yoktur. Özlem ise; ağırlıklı olarak geçmişe yönelik bir istek ve öykünmedir. Postmodernizm İMAJ VE VİZYON DONATILARI ile, özlemleri şaha kaldırır. ÖZGÜNLÜK: bir bütünü oluşturan öğelerin "doğrudan zamanla ilişkiliğini" niteler. Her özgünlük, özel olan (Diğerlerinden ayrılan.) bir geçmişle (kökle, tarihle) ilişkilige, yani "özgüllük bağına" dayanır. Özgüllüğü olmayanın (Bir özel geçmişe dayanmayan.) özgünlüğü (geçmişin çağcıl biresimi/sentezi) olamaz. "Özgünlük", aynı zamanda ÖZGÜR DURUŞUN (Şimdiye ilişkin başkalaşmamış, ötekileşmemiş tutumun.) niteliğidir. "Özgünlük", aynı zamanda, GELECEĞE KALIŞIN ve SÜRDÜRÜLEBİLİRLİLİĞİN (Tüketilemeyen, geleceğe de hitap edenin.) özelliğidir. Bu zamansal özler, Postmodernizmin ikilemliliğiyle dinamiklenmekte, "bitmiş değerler" olarak "sonlanmış" sayılmaktadır.

Bilgiyi ve teknolojilerini "üretici güç" sayıp, "araçlıktan amaçlığa yükselten" Postmodernizm için, artık "her şey bir metadır." Bilgiye bağlı program ve teknolojiler, "şimdinin hükümrandır." Zamanı "şimdilik saltıklığına" hapis eden Postmodernizm için, emekte, insanda, doğada, sınırsızca kullanılacak birer "emtia/mal" durumundadır. Geçmişin bitmiş, geleceğin kestirilemez ve bilinemez kınışının; insanlık kültüründe yarattığı ağır yıkımı ve çöküntüyü bile "çıkarın, karın hedefi" yapmaktadır. Sonuçları: ilahlaştırılmış bilgi ve teknoloji, insanın doğa ilişkilerini değiştirip, dönüştürmektedir. Doğayı aşırı ve çıkarıcı kullanımlar, doğal olmayan yıkıcı değişimler oluşturmaktadır.(Çevre kirliliği, küresel ısınma, ozonun yırtılması vs. vs.) Bilginin ve teknolojinin "şimdilik esaslı fetişleştirilmesi"; geçmişlerde görülmemiş boyutta, "insanın insanla" ilişkilerini, salt "çıkar, kar" esasına oturtmaktadır. Evrensel insani değerler, imaja ve vizyona kurban gitmektedir. Bilginin ve teknolojinin "kudret" sayılması, "insanın kendiyile olan" ilişkilerini "dinamitleyip, çarpıklaştırmaktadır."

İmaj, vizyon, moda, insanı "ötekileşme ve yabancılaşmaya" bağımlı kılıyor. "Kendiyi fark-etmek, kendinin bilincine varmak, kendiyile yüzleşmek, kendi olmak", kar getirmeyen, popülerlik sağlamayan "zayıflıklar" sayılıyor. Bilgi ve teknolojinin, "şimdilik esaslı tanrılaştırılması," insani iletişim ve bilimin canlılıklarını, dirimliliklerini, sanal ortamın sabit, değişmez, denetli, izinli programlarına bağımlı kılıyor. (İnsanlar a-sosyalleşiyor, sanal zevklerin tiryakisi oluyor.) her şey bilgi teknolojilerinin, internetin, cep iletişiminin, anında izlenip, denetlenen "programları ile sınırlanıyor." Uygulama, dokunarak yaşama, yaşama katılma, deneyerek bilme, bulma, knestezik duygular ve algılama vs insani eylemler olmaktan çıkıyor.

4- Zaman, Türk Mitolojisi, Postmodernizm

(Uzun olan bu başlıktaki araştırma ve inceleme, özetle aktarılacaktır.)

İnsanlık, sürüsel yaşamdan ilkel toplum biçimlerine (Komünal topluma, kan, klan, boy düzenine.) geçişin, temel göstergesi; "ortak inanç, ortak dil, ortak mülkiyet, ortak üretim araçlarıdır." Sözel dilin "ikonografik imge ve simgelere" dönüşmesi, MÖ 14 bin yıllarına rastlamaktadır. Orta Asya'nın özellikle, orta, kuzey ve kuzey batısındaki kaya resimleri, petroglifler, ideogramlar (400 binin üstünde...), insanlık tarihinin en eski bilgi soyutlamalarıdır. Neden-sonuç üzerine düşünebilen, düşüncelerini soyut düzeyde imge ve simgelere dökülebilen, bilgiyi doğaya, yaşama aktarabilen bu "Ön Türk kültürü"; mitoslarında ilk yaratıcılarıdır. "Kişi adlarından astrolojik simgelere, kün/gün (güneş) ve eki/eceden (ay'dan) Su eneye, ongunlardan iyi-kötü değerlerine" kadar Ön Türk inançlarına, mitoslarına ilişkin on binlerce kaya resimleri, insanlık kültürünün başlangıç ucudur. EN ESKİ olanlardır. "İnsanlık ilklerini" günümüze taşıyanlardır.

Geçmiş bitmiş, "tarihi sonlanmış" sayan Postmodernizm için, "yazısız tarih olan mitolojide" hiçtir, sonlanmışdır. (Buna karşın Postmodernizm özellikle SANAL ESASLI, yeni tanrılar ve kahramanlarıyla, "teknolojik efsaneler, mitler" yaratmakta beis görmemektedir. Eklektik esaslı uyduruk, yaşamdan ve yaşananlardan kopuk mitoslarını, teknolojik olanakları ile insanların kafasına kazımakta, özellikle "yeni nesilleri", kendi ulusal mitoslarına yabancılaştırmaktadır.)

Türk mitolojisi, tarihin en eski mitolojisidir. (Eskiliği, MÖ 10 bin yıllarından öncesine uzanmaktadır.) Postmodernizm, "baticılığın son versiyonudur." Baticılık anlayışının ana ayağı ise Yunan-Latin kültür ve mitoslarına dayanmaktadır. (Irak savaşı, aynı zamanda da Yunan, Latin ve Arap mitoslarına kaynaklık eden Sümer ve Babil kültürlerini yok etme savaşıdır.) Kendi başlangıçlarından daha eski ve zengin bir mitos dünyasının varlığı, zaten ideolojik olarak Postmodernizmin kabullenemeyeceği bir durumdur. Buna karşın, Türk mitolojisi de bizlerin "özgüllük kaynağıdır." Mitoloji, her şiiri, her sözü, efsanesi, destanı, söylencesi, masalı ile "zamandır." Geçmişte söz, yazı olarak özdekleşmiş zamandır. Geçmiş taşıyan zaman varlığıdır. Şimdinin ve geleceğin özgünlüğünü yaratan özgüllük kaynağıdır. (Kendi geçmişi ile hiçbir bağı olmayan, özgüllük olasılığı "sıfır" bile değildir.) "Aslı olmayanın, astarı da olmaz."

Postmodernizm için, "Tarihin sonu, sanatın da sonudur." Sanatın sonu ise, doğrudan "zamanın sonudur." Çünkü sanat yapıtı, "üretildiği anı/zamanı geleceğe taşıyan" en temel varlıklardan birisidir. Bu öylesine nesnel gerçektir ki; önce İslami yasaklama ve put sayma ile yok edilmeye çalışılmış Türk mitolojisi, varlığını hala sürdürmektedir. Daha sonra, özellikle "baticılığın" Atatürk'ten sonra kazandığı geçmişi reddeden (uygar olmak, batılı olma anlayışını savunan) ivmesine ve günümüzün Postmodern egemenliğine karşın

hala ayaktadır. "Birkaç destan, masal" gibi, batı hayranı aydınların yok sayışlarına karşın; yani başımızda, "geçmiş zamanlarımızın tanığı, elçisi" olarak beklemektedir. Petrogliflerinden damgalarına, kültlerinden destanlarına, efsanelerinden tanrılar panteonuna kadar "bakir" olarak, yaratıcı emekleri bekleyen, geçmiş zamanın değerleridir...

Mitoslarla ilişkilenmek, kuşkusuz gelenekselci veya ırkçı bir tutumla, hamasi öykünmecilik yani "geçmişini yinleme ve muhafaza etme" değildir. Ulusallığın ana bileşenlerinden biride mitoslardır. Mitoslar, oluşturdukları ÖZGÜLLÜK DEĞERLERİ ile, ötekilerin yanında, ayrıcalıklı bir duruşun, "özgünlüğün de" kaynağıdır. Özgün (kendi özgüllüğünün bir bileşimi) olamayan ulusal, ulusal olamayanda evrensel olamaz. Bu denklemin çekirdek yapısını, tamamen "zamana ilişkin bilgi varlıklarında, değerlerindedir."

5- Sonuç

Kesintisiz UZAY/ZAMAN boyutunun göreceliği: hıza ve gözlemleyene göre farklı algılanıp yaşandığını dile getirir. Hız, ışık hızına yaklaştıkça, zamanın akışı, devinimi, hızı da farklılaşmaktadır. Yani zaman her şeyi kapsayan, uzayın ve ışığın varlığıyla özdeş, evrenin dördüncü boyutudur. UZAY/ZAMAN yoksa, özdekte yoktur. Her özdeğin (Sanat yapıtı, estetik nesnede dahil.) zaman içindeki paketlenmesi, doğumu, o anın, zamanın da paketlenmesi, özdekte bulunuşudur. (Bunu karbon 14 vb. teknikler ölçümlenmektedir.) Uzay/zaman, özdeğe (Doğal veya yapay.) dönüşmüyorsa, yani ANTİENTROPİ yoksa; uzayda, zamanda yoktur. Tarihi, sanatı sonlandırma, zamanı sonlandırmadır. "Estetiği nihayetlendirme", Küresellik ideolojisinin kaçınılmazıdır. Ereği, yaratıcı sanat özgünlüğünü, geçmişten, özgüllük içeren mitoslardan ve ulusal niteliklerden koparma stratejisidir. Geçmiş günümüze taşıyan değerlerden, bileşim/sentez yaratmanın engellenmesidir. "İnsan, emek, özdek" oldukça, zamanını taşıyan sanat da olacaktır. Ortamı ve insanlığı, "kiç yap-bozlara, oyuna, oyuncağa, imaj ve vizyonlara" boğmak, evrensel estetik değer ve ölçülerin bitişini değil, hastalıklı bir ideolojinin çürütüp, dağılışını göstergeleştirmektedir.

Her "şimdi, geçmişin bir sonucu" olarak ve hemen (anında) "geçmişleşerek de geleceğin geçmişi" olan bir gerçekliktir. Ya da "her şimdi de, aynı anda geçmiş ve gelecek bileşim olarak varolmaktadır. Geçmiş zaman yoksa şimdi yoktur, şimdi yoksa gelecek zaman da yoktur." (Yazı yazıldığı anda geçmişleşen olur. Ama her okuma ve yayın anında bu geçmiş şimdileşir. Eğer zamana dayanırsa "tüketilemeyen", yani geleceğe kalan değerlere sahip yazı varlığı bileşimini içerir.) Türk mitolojisi de, tüm "silme ve unutturma çabalarına" karşın; tanrıları ve kültleriyle, efsane ve destanlarıyla, ongun (töz, put) ve kültleriyle, damgaları ve kaya resimleriyle, yaratılma anının dirimliliklerini taşıyan, tü-

ketilememiş "zaman/bilgi/mekan varlıklaşmalarıdır." Bu genel tanımlara bağlı olarak zamanın sanat ve tasarımdaki evrensel gerçeklikleri: ÇAĞDAŞLIK, ÇAĞCILLIK, SÜRDÜREBİLİRLİLİK, KALICILIK, ÖZGÜLLÜK/ÖZGÜNLÜK, BİRİCİKLİK, ULUSALLIK, EVRENSELLİKDİR.

ÇAĞDAŞLIK: Çağın gelişimleri ve estetik açılımları içinde ilerici, devrimci, yenilikçi olana açık olma, kabullenme ve yanında yer almayı içerir. Çağdaşlık, doğrudan çağın olumlu, ileri gelişimlerini hedefler, niteler, belirtir. Çağdaşlık geri, olumsuz, gerici, sömürücü, sapkın olan değerleri, ölçüleri, anlayışları, yaklaşımları, modavari çıkarıcı oluşumları dışlamayı içerir. Zaman, rastlantısalda olsa yeni, farklı, alışılmadık, daha ileri çözümleri sunar. Dolayısıyla çağdaşlık, uzay/zamanın bu çeşitlendirici, ilerletici niteliğini benimsemeye özdeş bir tutumdur.

ÇAĞCILLIK: (ÇAĞSALLIK) Çağın doğal gelişimini niteleyen, zamana ilişkin kavramdır. İyisiyle, kötüsüyle, olumlu, olumsuz gelişme ve biçimlenmeleriyle bir çağın kendiliğinden gelişim sürecini niteler. Bir döneme ilişkin tüm özellikleri (gericilikten ilericiliğe, gelenekselden hiççiliğe, Modernden Post-moderne kadar tüm oluşumları) kapsayan zamanın açılımlarını belirtir.

SÜRDÜREBİLİRLİLİK: Metafizik "sürekliliği de" kapsayan, zamanda "aşkınlılaşmayı" niteleyen kavramdır. "Üretmeden duramamak, olabilecek tüm zorluklara ve engellere karşın, üretmeye devam etmektir." Bir şeyin "sürekli olma" durumudur. Üretme ardılıkları arasında kopukluk ve bitmişlik olmamasını, "arada bir ilgilenme" veya "hobisel bağlanma" yadsımasını/inkarını niteler. "Metafizik süreklilik", bir yapının, oluşun, sürecin, egemenliğin, baskınlığın, niteliğin kendini reformlarla, onarımlarla, yap bozlarla, değişmeden sürdürmesini belirtir. Yani metafizik süreklilik, "karşıtlık içermeyen, çatışkısız, sıçramasız" bir "değişmez devamlılığı" içerir. "Kaderciliğin ve saltık şimdıciliğin" özü, böyle bir sürekliliği içermektedir..

Uzay-zaman diyalektiğine dayanan "estetik sürdürülebilirlik ve kesintisizlik" ise; asla "bir değişmezliğin uyumu" değildir. Evrene egemen olan "evrensel harekettin, değişmenin, farklılaşmanın ve kaçınılmaz ilerlemenin" kesintisiz özelliğine dayanır. "Olduğu gibi kalma", her kapsamda "zamanda kendini muhafaza etmedir." Sanat ve tasarım, gelişmelere, teknolojik ilerlemelere, rastlantılara açık ve değişebilirlik özlü iletişimdir. Estetik güzel, "hem geçmişireşim olarak taşır, hem de geleceğe ilişkin öğeleri içinde bulundurur." Bu değişken öz bütünlüğü, dönemlere göre sanatın "olduğu gibi kalması" gerçekliğidir. Yaratıcı öznenin çalışması ve üretmesi "kesintisiz bir emek yoğunluğunu" içerir. (Arada bir sanatçı, tasarımcı olunmaz.) Sürdürülebilirlik, aynı zamanda da yaratıcı emeğin "ortalama değerini" belirler. Devamlı hep aynı ÖZ VE BİÇİMİN kopya edilmesi, senelerce, ömür boyu aynı şeylerin yinelenmesi/tekrarı, asla "estetik sürdürülebilirlik" değildir. Başkalaşa

başkalaşa, gelişe gelişe (Dönem dönem daha ileri sıçramalarla.) ardıl bir kesin-tisizliği, zamanın gelişimlerine uyumlu ilerleme ve geleceğe kalma sürekliliği, "estetik sürdürülebilirliklikdir."

BİRİCİKLİK (BİR TANELİK): Her kültür, bir diğerine göre (Eğer varlık, bütünlük ve sürdürülebilirlik kazanmış ise.), aralarındaki alışveriş ne olursa olsun, "biriciktir." (Zamanına özge tikellik. Orjinallik.) Yani, onu diğerlerinden ayırt eden niteliklere sahiptir. Yaratıcı insan, ancak kendi öz kültürü içindeki bireşimler üretme ile özel, özgün olabilir. "Bir-tanelik, biriciklik": ancak "tikel" nitelikler ile, değerlerinden hem ayrılır, hem de onlarla birlikte varolma hakkını kazanır. Tüm bilme ve uygulamaları, "aktarmacılık, eklemecilik" olanlar için "tikellik, biriciklik" söz konusu olamaz. Egemen kültürün "ırgatlığı-taşeronluğu" asla "biriciklik" değildir... Kendi olamayan, farkındalık bilinci geliştiremeyen bir insanın sorumlulukları, eğilimleri, değerleri; başkalaştırılan kültürün ölçüleri ile işleyeceği için, biricik olamaz. Çünkü, belleyip özümsemiği ölçüler, değerler, önceden "hasat edilmiş" olduğundan, insan "kendine yamayan" bu yabancı öze, ancak "ardıl izleme", taklit-kopya yapabilir. Çağının, zamanının ayrıcalıklı temsilcisi olmak, diğerlerinin yanında gücünü yaratan tikelliği ile ayakta kalmak, biriciklikdir. Bu, kendi geçmişini, mitoslarını, kültürünü "olduğu gibi, değiştirmeksizin devam ettirme" değildir. Kendi geçmişine, özüne dayanan, ama kendi geçmişinden bir farklılaşma, bir gelişme "bir bireşim/sentez olarak" doğma, asla geleneksellik veya ırkçılık da değildir. Çünkü zaman içinde "emilmeye" uğrayanlar, farklı olma, tek olma, biricik olma, kendi özünün değer ve ölçülerinin bireşimi/sentezi olma niteliğini kaybederler. İnsan kendini, özünü, mitoslarını unuttukça; "ayrıcalıklı, aykırı, ayrı" oluşu da yitirir.

ÖZGÜLLÜK/ÖZGÜNLÜK: Sanat ve tasarımın, zamana ilişkin en özgeci niteliği "özgünlüktür." Özgünlüğün ana belirleyicisi ise "özgüllüktür." Sanat-sal-tasarımsal "özgüllüğü" (Türsel, neviyet, çeşitle ilgili) ne ilk kuramlar, geçmişler, ne de son baskın-emperyal kuramlar belirlemez. Çünkü uygulama (pratik) olarak özgüllük şimdinin egemen kültürü ile belirleniyorsa; her "özgün sanılan" duruş, bireysel veya moda akımların betimlemelerinden, yorumlamalarından, esinlenmelerinden, taklitlerinden öte bir şey olmayacaktır.. Yaratılan "estetik varlık, güzel nesne", herhangi bir üretim olmaktan öte, daha tikel bir "üst belirlenimdir." Zorunlulukların üstünde, kendi ulusal geçmişine, mitoslarına, diğerlerinden onu başkalaştırılan tarihsel niteliklerine bağlı, kendine özge çelişkileri, anlamları, değerleri: üretildiği zamanda, içinde taşıyandır.. Üretilen sonuç betimlenebilir, ama geleneksel, egemen felsefe ile veya "yabancı bir kültür değerleriyle" özgüllük açıklanamaz. Özgül olan, salt "kendine has/özge" özellik ve nitelikleri ile diğerlerinden ayrılandır. Bir gelişmeye, sürece, varlığa, özdeğe ait olan, "öze ilişkin olandır." Sanat da özgüllüğün kaynağı, kendi geçmişi, mitosları, tari-

hidir. Kendi özgüllüğüne dayanmayan bir kafa, daima "başka, öteki, geçmişe ilişkin diğeri" bir özgelliğin içinde, "yamanmış-eklenmiş" olarak bulunduran kafadır. Özgüllük; bir özdeğin, varlığın, sürecin, oluşun, "onsuz olunamayan ana nitelikleridir." Nesnenin, varlığın, enerjinin, her şimdide, "ayrıcalıkla bir varolma" özelliğidir. Özgünlük, en geniş kapsamı ile, insanlık kültürüne "ayrıcalıklı" özelliklerle "katılma" niteliğidir. Hiçbir taklit, kopya, geçmiş olduğu gibi sürdüren, kendini muhafaza edip olduğu gibi kalan yapay nesne, gerekliliği ve gerekçesi ne olursa olsun, evrensel bir katılım-cılık yaratmaz. Evrensellik asla "nihai bir hedef değildir." Bir sonuç olarak ortaya çıkan, "üst toplamsallık", bir bireşim değeridir. Ama "ulusal kimlik veya kimliksizlik" bir erektir. Bütün "farklı" parçalardan oluşur. Kültürel fark ki "diğeri gibi olmamak", benzersizlik olarak, "kendisi için varlık" değerleriyle (Yani tam olarak özgüllüğüyle.), bütün içinde yer tutma , katılmayı hak etme niteliğidir. Bu ise, diğerleri ile "alış-verişi ne olursa olsun", kendi geçmişine özgü değerlerini, ulusal kimlik öğelerine bağlı özgüllüklerini, bir bireşim olarak insanlığa sunmadır. Kendi ulusal, tarihsel ve mitolojik varlıkları ile, yeni, ileri sıçramayı, farklı bir çıkışı yakalamadır. Tam anlamı ile, kendi özüne bağlı bir "özgünlük" bütünlüğüne ulaşmadır. Çünkü ulusal olmayan, özgün bir değer ve bütünlük içeremez. Bu ise, başkalaşarak, ötekileşerek, kullaşarak yapılacak üretimlerin, asla "evrensel" bir değer kazanamayacağı gerçekliğidir. Çünkü, ne edinilmişse, izlenilmişse, ne özümsemişse, ancak "o kadar ve o gibi" olunur.

ULUSALLIK: Uluslaşma, feodalizmin ardılı, modern (anamalcı) toplum gelişimidir. Ulusallığın, "evrensel kültüre ve değerlere katkısı" ise, "ulusal kimliğin" kazanımıdır. Tarih, dil, toprak, ekonomik birlik ve "hak, adalet, eşitlik, özgürlük, kardeşlik-vatandaşlık" vs gibi evrensel ilkeler; ulusal kimliğin belirleyicileridir. Ulusallık, ulusal kimlik, bir süreç olarak, toplumsal gelişmenin, köleciliğe, feodalizme (aşiretçiliğe, cemaatçiliğe, kavimciliğe) göre ileri bir aşamasını temsil eder. İster dini, ister ekonomik-kültürel olsun, her emperyal ideoloji, insanların ulusallık bilincini ve kimliğini yıkararak, yok ederek egemenleşir, baskınlaşır. Bu ise, toplumu, insanı, bireyi geçmişin kalıpları ile biçimlendirip, köleleştirmektir. Yaratıcı özne, fosil zamanı egemenleştiren ve metafizik bir zaman yanılması içinde zihinleri donduran güçlere karşı; şimdiye ve geleceğe ilişkin, yeni, özgün gelişimi savunup, yaşama geçiren öznedir. "Ulusal kimliğini yitirmemiş öznedir." Geçmiş olduğu gibi "devam ettiren" değil, geçmişten "ileri, yeni bir bireşimle" sürdürüdür.

KALICILIK: "Kalıcılık"; sanat ve tasarım yaratıcılığı açısından, "geçmiş kalıcı kılma, geçmiş değişmeksizin sürdürme devamlılığı" değildir. Kalıcılık; zamanına, çağına ait (şimdideki) üretimlerde, geleceğe ilişkin öğelerin, verilerin bulunmasıdır. Yani "geleceğe kalma", şimdide "tüketilememedir."

Hemen parlayıp, yok olma değildir. Süreklilik kazanmış, kesintisiz bir üretme eşiğinin, gelecekle ilişkilenebilir. Şimdiye geçmişleştiren değil, geleceğe farklı, yeni, ileri olarak taşınmadır. Gelecekte de varlığını sürdürebilmedir.

Kısaca: geçmiş zamanla şimdileri yaşama, METAFİZİK YANILSAMANIN (ilüzyon, kuruntu, duyu yanılsama, yanlış tasarım.) en sapkın biçimidir. Postmodernist bu anlayış ile, dinsel olan "geçmiş bilgilerle, gelecekte kusursuz, ölümsüz, sonsuz bir yaşam zamanına inanma" aynı şeydir. Postmodern ve Cemaat kültürünün yanılsama esaslı zaman tasarımları; yaratıcı ben oluşumlarının en "kesin, keskin, kesif" engelleyicisidir. Estetik ben, zamana ilişkin metafizik yanılsamalardan kurtulup, özgürleşmeden, "gerçek yaratıcılığa" ulaşamaz. Benlik, estetik benlik; özgür bir töz, tin, gönül duruşunu (zamanı yaşayarak aşan ben'i) kazandıkça, sapkın zaman yanılsamalarının durdurucu, kısırlaştırıcı, kullaştırıcı, bağımlı kılıcı etkilerini aşıp, kalıcı, özgün yaratıcılığa ulaşabilmektedir. "Estetik yaratma", daha açık, dana derin bir uzay/zamanı oluşturup; "sormak, bilmek, görmek, düşünmek, üretmektir." Kendi olmak, kendini bilmek; zaman diyalektiğinin bilincinde olmaktır. Geçmişin yığılıklarına; iyiyi-kötüyü, yanlış doğruyu, öfkeleri kıskançlıkları, kaygıları korkuları, inançları metafizik sevgileri, doğmaları, bağlı ve bağımlısı olunan değerleri, ölçüleri, kalıpları KOPARIP BOŞALTMAK, fosil ve yanılsamacı zaman esaretinden kurtulmaktır. Değiştiren, ilerleyen uzay/zaman genişliğine ulaşmaktır.

Mitoloji, geçmiş insanlığa ilişkin olan her şeydir. Yaşamdır. Yaşanmışlıklardır. İnsan yaşamı yoksa, efsaneler, destanlar, söylenceler, masallar da yoktur. İnsan yaşamı hem biyolojik, hem de zihinsel üretimler olarak zamandır. Zamanda varolmadır. Zamanı, kendine özge biçimlerle özdekleştirmedir. Mitoslar, usun, mantığın denetimiyle değil, diğer zihin güçleriyle yaratılmışlardır. Bu açıdan bile mitoloji insan oluşun, insan yaşamının, insanlığın "özgün zihin tarihidir." Geçmişin, diri, yalın ve doğaya özdeş değerleri ve anlamlandırmaları ile şimdiyi, "geleceğe açık olarak belirlemesi", çağdaşlığın, özgünlüğün, evrenselliğin ana yoludur. Zamanımızın "temel eksikliklerinden" olan "us dışı güçlerimizi kullanamama" darlıkları için, eski zamanların doğayla iç içe olan mitos disiplinleri, hala sıcaklıklarını korumakta, insanlığa ve bireysel yaratıcılığa çok şeyler vaat etmektedir. "Kendine kapalı duruma getirilmiş zihinlerin", kısır döngü doyum ve kaygılarla yaşamaların, çıkışsızlıkların aşılmasında, mitoslar hala kaynak durumdadır. Türk mitolojisi bu kapsamda, üretici emekleri beklemektedir. Geçmişinden kopanların geleceği, kaçınılmaz olarak ötekileştirici taklit ve kopyalamalarla mahkum olmaktır.